

Helsinški *bilten*

HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI
Kneza Miloša 4, Beograd;
tel/fax. 011/3349-170; 3349-167;
e-mail: office@helsinki.org.rs
<http://www.helsinki.org.rs>

BR.144 // OKTOBAR 2018.

Borci u Siriji i Ukrajini

Fotografije: wikipedia.org; Montaža: I. Hrašovec

PRVI SLUČAJ OSUĐENIH ZA TERORIZAM PRED SUDOM U SRBIJI

Prema zvaničnim procenama oko 1000 državljana zemalja Zapadnog Balkana¹ (odraslih muškaraca, žena i dece) otišlo je na ratišta u Irak i Siriju. Većina njih je smatrala da se bori za pravednu stvar. Tek nakon iskustva na ratištu mnogi su se razočarali. Njihove priče su uticale da se vremenom smanji broj odlazaka na ratišta na Bliski istok.

1 "A Waiting Game: Assessing and Responding to the Threat from Returning Foreign Fighters in the Western Balkans", <https://www.rcc.int/pubs/54/a-waiting-game-assessing-and-responding-to-the-threat-from-returning-foreign-fighters-in-the-western-balkans>

To je skrenulo pažnju sveta na Balkan i pojačalo nadgledanje odlazaka i povratka u region. Pod lupu su stavljene sve organizacije koje su direktno ili indirektno umešane u mobilizaciju ratnika. Najveća bojazan je vezana za njihov povratak i mogućnost njihovog aktiviranja u regionu, ali i šire. Sve su zemlje u regionu donele zakone koji kriminalizuju dobrovoljce koji odlaze na strana ratišta. Srbija je takođe usvojila takav zakon koji se primenjuje selektivno, jer se, na primer, mnogo blaže tretiraju dobrovoljci koji odlaze na ukrajinsko ratište i bore se na strani Rusije.

Srbijanska policija ima dobar uvid, kako u broj onih koji su otišli, tako i u njihova kretanja.

Sedmoro građana Srbije, optuženih za finansiranje terorizma, vrbovanje i javno podstrekivanje terorizam osuđeni su u aprilu 2018, na ukupno 69 godina zatvora. Trojici je sudjeno u odsustvu. To je prvi takav pravosudni postupak koji je vođen u Srbiji. Optuženima u slučaju , stavlja se na teret da su se početkom 2013, povezali sa terorističkim organizacijama u Siriji – Islamskom državom Iraka i Levanta (IDIL) i Al Nusrom. U optužnici se takođe navodi da su u Srbiji, regionu, kao i u Zapadnoj Evropi prikupljali novac i finansirali odlazak građana Srbije na ratišta u Siriji.

Abid Podbićanin, Sead Plojović i Tefik Mujović osuđeni su na po 11 godina, a Goran Pavlović na deset godina zatvora, Izudin Crnovršanin na devet godina i šest meseci, dok je Ferat Kasumović osuđen na sedam godina i šest meseci.

U slučaju , svi okrivljeni, osim dvojice, imali su advokate po službenoj dužnosti. Razlog za to je loš materijalni status svih koji su bili u pritvoru. Crnovršanina i Plojovića zastupao je advokat po njihovom izboru Mensur Šmrković. On je tražio minimalnu kaznu za svoje branjenike, ocenjujući da “će se i takvim kaznama postići svrha kažnjavanja i prevencija da ubuduće neće vršiti bilo koja krivična dela”. Među olakšavajućim okolnostima, on je naveo da je šteta koju su prouzrokovali zanemarljiva, da nisu osuđivani, da se radi o mladim ljudima, da nemaju stalni posao, kao i da su korektno držali tokom procesa. Advokat je takođe tražio da se uzmu u obzir njihova verska ubeđenja (selafizam) koja su “pod pritiskom medija i interesa velikih sila, uticala na stvaranje pogrešnih predstava o njihovoj svesti u okruženju i šire”.

Okrivljeni Ferat Kasumović, tvrdio je u svojoj odbrani da se na sirijskom ratištu isključivo bavio nabavljanjem hrane. Sve vreme njegovog boravka u Siriji s njim je bio i maloletni sin o kome je

vodio brigu. Njegov advokat (po službenoj dužnosti) Zdenko Koščel tvrdi da je Kasumović nevin, odnosno da nije prikupljao sredstva za terorizam i da nije vrbovao građane Srbije za IDIL.

IZAZOVI ZA PRAVOSUĐE

Ovaj sudski proces predstavlja potpuno nov slučaj u pravosuđu Srbije. Sve strane u sporu, tužilaštvo, sudsko veće i advokati suočile su se sa brojnim izazovima vezanim za njihovu kompetentnost za ovakve slučajeve.

Trojici optuženih (Abid Podbićanin, Sead Plojović i Goran Pavlović) suđeno je u odsustvu. Za njih se pretpostavlja da su još u Siriji, a pojedini nepotvrđeni izvori svedoče i da je prvooptuženi Podbićanin poginuo. Tefik Mujović uhapšen je u Turskoj 2016, i izručen Srbiji.

Postupak je trajao gotovo pune četiri godine, suđenje je vraćano na početak četiri puta, od toga dva puta zbog proceduralnih razloga (promene u sudskom veću). Trojica optuženih - Crnovršanin, Kasumović i Sead Plojović, sve vreme provele su u pritvoru. Prolongiranje suđenja suprotno je ustavnom načelu o pravu na suđenje u razumnom roku, posebno kad okrivljeni provode vreme u pritvoru. Sudska praksa u Srbiji ukazuje na to da kazna obično nije kraća od vremena koje su okrivljeni proveli u pritvoru, te su stoga izrečene kazne i bile očekivane.

Sudija je sve zahteve advokata da se njihovi klijenti brane sa slobode odbila. Kad je reč o ovom slučaju, međutim, postoje i izvesne sumnje da je reč o neujednačenoj sudskoj praksi. Poređenja radi, pred istim sudom vodi se postupak protiv osmorice bivših pripadnika Specijalne jedinice MUP Republike Srpske (srpski entitet u Bosni) koje optužnica tereti za ubistvo više stotina Bošnjaka /muslimana u Kravicama, u julu 1995. Reč je o učešću u zločinu nad srebreničkim

muslimanima koji je presudama međunarodnih sudova proglašen genocidom. Ročište je u ovom slučaju odloženo, jer se optuženi koji se brani sa slobode, nije pojavio na sudu. Desetak dana pre zakazanog suđenja, prereazo je vene zbog čega je morao u bolnicu. Ročište nije održano ni dva meseca ranije, kada se takođe, jedan od optuženih, nije pojavio u sudnici, jer mu je navodno pozlilo.

Izmene krivičnog zakonika na osnovu kojih se sankcioniše odlazak na strana ratišta u Srbiji je donet u oktobru 2014. godine, kad je optuženica za terorizam u slučaju Podbićanin i drugi, već bila podignuta, a trojica sa optužnice uhapšena. Pomenute dopune zakona odnose se na sankcionisanje građana koji učestvuju u ratovima u stranim državama, ili vrbuju i podstiču građane za odlazak na ta ratišta. Predviđene kazne (6 meseci do 8 godina zatvora) su blaže nego u slučaju zakona koji se odnose na terorizam.

Jedna od retkih stvari oko kojih se slažu tužilaštvo i odbrana jeste da su, na primer, Crnovršanin i Kasumović proveli u Siriji izvesno vreme: prvi, oko mesec ipo dana, a drugi oko tri ipo meseca. Srpske vlasti su saopštile da je 37 muškaraca i 12 žena otišlo za Siriju i Irak, te da je desetoro njih napustilo Siriju, od kojih se četvoro vratilo u Srbiju, dok je ih 11 poginulo. Okrivljeni Plojović nije nikada bio u Siriji.

ODNOS PREMA BORCIMA KOJI ODLAZE NA UKRAJINSKO RATIŠTE

Srbija je zemlja sa najvećim brojem ratnika sa Zapadnog Balkana, u Ukrajini na proruskoj strani. Međutim, oni su tretirani isključivo kao strani plaćenici, zbog čega su i kazne mnogo blaže u odnosu na povratnike sa ratišta koja su bila pod kontrolom IDIL, odnosno kojima se u pomenu tom sudskom postupku sudi za terorizam.

Opšti argument za neujednačenu sudsku praksu prema srpskim borcima u konfliktu u Siriji, s jedne strane, i Ukrajini, s druge, mogao bi biti to što prvi predstavljaju ozbiljniju potencijalnu opasnost po povratku s ratišta. Međutim, ako se uzmu u obzir neki slučajevi sa ukrajinskog ratišta, ovaj argument ne stoji baš na čvrstim nogama. Naime, oni ne predstavljaju opasnost samo za ukrajinski ustavni poredak i tamošnje građane, već mogu da nanose štetu i na lokalnom terenu. Većina ovih ratnika zastupa ekstremne desničarske stavove. Najpoznatiji primer koji ovo ilustruje, je slučaj srpskog ratnika u Ukrajini Radomira Počuče, inače nekadašnjeg pripadnika protivterorističke jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova. On je 2014. godine preko svog *Facebook* profila pozvao navijače fudbalskih klubova u Srbiji da "ne troše pesnice između sebe", već da se udruže i pretuku predstavnice nevladine organizacije "Žene u crnom" koje su u tom trenutku na gradskom trgu obeležavale 15-godišnjicu zločina nad albanskim civilima na Kosovu.²

Uprkos što mu je u toku bilo suđenje za pretnje nasiljem "Ženama u crnom" Počuča je otišao da se bori uz proruske snage u Ukrajini. Na *Facebook* profilu je pisao da u Ukrajinu nije otišao kao plaćenik, već "iz ličnog ubeđenja da zlo mora da bude zaustavljeno". Kako se nije pojavio na sudu za zakazano saslušanje, sud je naredio njegovo hapšenje uz asistenciju policije i privođenje na sledeće saslušanje.

Počuča je od tada objavio fotografije iz Ukrajine na svom *Facebook* profilu, na kojima je u vojnoj uniformi, i naveo "da će morati da puca u policiju ako pokušaju da ga uhapsu", kao i da će se mirno predati samo kada "Vehabije i Šiptari iz Raške i sa Kosmeta budu uhapšeni"³. Sud je izdao nalog za njegovo hapšenje, ali policija nikada nije bila u mogućnosti da ga pronađe na

2 "Žene u crnom" je jedan od najpoznatijih mirovnih organizacija u Srbiji i u jugoistočnoj Evropi.

3 <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/500970/Radomir-Pocuca-Ako-probaju-da-me-uhapse-pucacu>.

zvaničnoj adresi na kojoj je prijavljen u Srbiji, dok je on nastavljao da bude aktivan na svom *Facebook* profilu iz Ukrajine. Sud je objavio da će Počuča takođe biti procesuiran za učestvovanje u ratu na teritoriji strane države.

Epilog slučaja Počuča bio je da je pred istim sudom pred kojim su osuđeni Podbićanin i drugi, osuđen u julu 2016, uslovno na godinu ipo dana zatvora sa rokom provere od četiri godine za krivično delo učestvovanja u ratu u drugoj državi.

SUDSKA PRAKSA NA ZAPADNOM BALKANU

Od 2016. godine, prema nedavnom istraživanju koje je objavio Regionalni centar za saradnju (Regional Council for Cooperation – RCC), sudovi su u četiri zemlje Zapadnog Balkana (Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo i Makedonija) desetine pojedinaca proglasili krivim za krivična dela u vezi sa stranim ratištima i terorizmom. Tako je širom Zapadnog Balkana osuđeno sedamdesetak pojedinaca na više od 380 godina zatvora. Sudska praksa, prema istom izvoru, na Zapadnom Balkanu je nestandardizovana. Sporazum o priznanju krivice je nekada ponuđen u zamenu za manje zatvorske kazne (obično smanjene za do jedne godine); Međutim, u izveštaju RCC, sporazumi su viđeni kao štetni po generalne ciljeve prevencije i sprečavanja nacijskog ekstremizma jer kratke kazne mogu da ugroze odvrćajući efekat kriminalizacije aktivnosti povezanih sa terorizmom.⁴

Vlada Srbije je 2017. godine usvojila Strategiju za prevenciju i borbu protiv terorizma uključujući

i Akcioni plan za njeno sprovođenje. Iako strategija predviđa programe deradikalizacije i integracije povratnika sa ratišta, u praksi je fokus na restriktivnim merama, tj. sankcijama. Poslanik vladajuće koalicije i jedan od inicijatora pooštavanja kaznene politike prema ratnicima u stranim državama Meho Omerović naglasak stavlja upravo na to da presuda Podbićaninu i drugima treba pre svega, da bude pokazatelj drugima šta ne treba činiti. Prema njegovim rečima, od usvajanja kaznenih mera za one koji odlaze na strana ratišta, broj stranih boraca je smanjen. „E sada ćemo videti kako to funkcioniše, jer je ovo prva presuda. Pa, hajde, da sačekamo s obzirom i na to da je prvostepena“, kaže Omerović za RFE⁵.

Sudeći po izveštaju RCC, neki sudovi su otvoreniiji za prihvatanje mekih dokaza (fotografije, objave na društvenim mrežama, Internetu itd.)⁶ Ovakvi dokazi korišćeni su kao ključni, na primer, u slučaju Srbije. Sudija je takođe odbila zahtev advokata da se izvrši forenzika pojedinih *You tube* snimaka i *Facebook* stranice koje je tužilaštvo koristilo kao jedan od ključnih dokaza. Pitanje je i da li srbijansko pravosuđe ima kapacitete za forenziku ovakvih dokaza. Kao dokaz korišćeni su i prisluškivani *Skype* razgovori koji su trebalo da pokažu da je reč o organizovanoj grupi. Sagovornici uglavnom govore o učešću na zajedničkim proslavama i o privatnim stvarima, ali tužilaštvo ove razgovore tretira kao kodirane. Umesto nezavisnih eksperata koji bi za potrebe suda tumačili pojedine izraze koji se navode u optužnici, sudija je tražila od okrivljenih da joj protumače određene arapske i verske izraze i pojmove

4 “A Waiting Game: Assessing and Responding to the Threat from Returning Foreign Fighters in the Western Balkans”, <https://www.rcc.int/pubs/54/a-waiting-game-assessing-and-responding-to-the-threat-from-returning-foreign-fighters-in-the-western-balkans>

5 “VišegodišnjekaznegradañimaSrbijezbogratovanja u Siriji”, 4. april 2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-sirija-presuda/29142854.html>

6 “A Waiting Game: Assessing and Responding to the Threat from Returning Foreign Fighters in the Western Balkans”, <https://www.rcc.int/pubs/54/a-waiting-game-assessing-and-responding-to-the-threat-from-returning-foreign-fighters-in-the-western-balkans>

ZAKLJUČCI

Jedino iskustvo koje Srbija ima sa procesima u vezi sa terorizmom odnosi se na montirane procese tokom devedestih godina protiv Albanaca, za navodna teroristička dela na Kosovu. U trenutku demokratskih promena (2000) u srpskim zatvorima nalazilo se oko 2000 Albanaca koje je nova vlast amnestirala. Lokalne i međunarodne nevladine organizacije za ljudska prava tvrde da su ta suđenja montirana i da je reč o političkim procesima.

Treba imati u vidu i atmosferu u kojoj se vode današnja suđenja. Prema ECRI izveštaju za Srbiju o rastućoj islamofobiji navodi se: «Ispitanici (...) veruju da su političke partije, vlada, parlament, mediji i sudstvo glavni izvori netolerancije i diskriminacije. Vlada je viđena kao najdiskriminativnija institucija i kao glavna za rešavanje ovog problema».¹ Većina optuženih potiče iz Novog Pazara, centra regiona Sandžak sa većinskim muslimanskim stanovništvom.

Izostao je interes javnosti za proces protiv Podbićanina i drugih. Proces su sporadično i u veoma malom broju pratile organizacije za ljudska prava, ali uglavnom bez komentara u javnosti dok je postupak trajao.

Proces protiv „Podbićanina i drugih“ ukazuje na niz profesionalnih slabosti u srpskom pravosuđu kad je reč o postupcima koji se vode protiv povratnika sa stranih ratišta. One se posebno odnose na, nedovoljno obučene službenike u pravosuđu za ovakav tip suđenja, forenziku i pribavljanje dokaza, ali i na neujednačenu sudsku praksu. To baca senku na legitimnost sudske odluke. Nezavisna i profesionalna suđenja su od ključnog značaja za pridobijanje podrške građana u prevenciji terorizma i nasilnog ekstremizma.

1 Published on 16 May 2017, www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Serbia/SRB-CbC-V-2017-021-ENG.pdf.